

## מעוז צור – מקורות

מעוז צור ישועתי<sup>1</sup>, לך נאה לשבח.  
תכון<sup>2</sup> בית תפילתי<sup>3</sup>, ושם תודה<sup>4</sup>, וזבח<sup>5,6</sup>.  
לעת תכין מטבח<sup>7</sup>, מצר המנוח<sup>8</sup>.  
או אגמור<sup>9</sup> בשיר מזמור<sup>10</sup>, חנוכה המנוח<sup>11,12</sup>.

רעות שבעה נפשי<sup>13</sup>, ביגון כחי כלה<sup>14</sup>.  
חי מחרו<sup>15</sup>, בשעבוד מלכות עולה<sup>16</sup>.  
ובידו הגדולה<sup>17</sup>, הוציא את הסגלה<sup>18</sup>.  
חיל פרעה, וכל זרעו, ירדו כאבן במצולה<sup>19</sup>.

דביר קדשו<sup>20</sup> הביאני<sup>21</sup>, ונשם לא שקטתי<sup>22</sup>.  
ובא נוגש<sup>23</sup> והגלני, כי זרים עבדתי<sup>24</sup>.  
ויין רעל מסכתי<sup>25</sup>, כמעט שעברתי<sup>26</sup>.  
קץ בבלי, ורובכל<sup>27</sup>, לקץ שבעים<sup>28</sup> נושעתי.

1 (תהלים לא, ג): הטה אלי אונן מהכה הצילני היה לי לצור מעוז לבית מצודות להושיעני:

(תהלים כח, ח) ה' עז למו ומעוז ישועות משיחו הוא:

2 (תהלים קמא, ב) תכון תפילתי קטרת לפגית משאת כפי מנחת ערב:

(שמות טו, ז) תבאמו ותשעמו בהר נחלתך מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידך:

3 (ישעיהו נו, ז) והביאותים אל הר קדשי ושמותים בבית תפילתי עולתיכם (זבחיכם) לקצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים:

4 (ויק"ר ט, ז) לעתיד לבא כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל ... הה"ד (ירמיה לג) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות וגו' זו הודאה ומביאין תודה בית ה' זה קרבן:

5 (תהלים קטו, ז) לך-אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא:

6 (חסרונות הש"ס סנהדרין מג.) ת"ר חמשה תלמידים היו לו לישו וכו' אתיוהו לתודה, א"ל תודה יהרג הכתיב מזמור לתודה. א"ל אין תודה יהרג, דכתיב זבחה תודה יכבדני.

7 (ישעיהו יד, כא) ה'כינו לנני מטבח בעון אבותם כל קסמו ונרשו ארץ ומלאו פני תבל ערים:

8 (בראשית רבה כב, ו) א"ר תנחום בר מריון אית כלבין ברומי ידיעין למשתדלא [=יש כלבים הברומא שידועים להתעסק].

(רש"י מסכת בבא בתרא דף ט.) עניים מרודים. זו ממשלת רומי שזועקת תמיד הו הו שאלו צריכין:

(רמב"ן בראשית לב, ד) אמרו בבראשית רבה (ע"ה ג) מחזיק באוני כלב וגו' (משלי כו יז). אמר לו הקב"ה, לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב: ועל דעתי גם זה ירמוז כי אנטוני התחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שני באו בברית עם הרומיים (ספר החשמונאים א ח) ומהם שבאו ברומה, והיא היתה סבת נפילתם בידם.

9 (ערכין י.) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק שמונה עשר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל שמונה ימי החג ושמונה ימי חנוכה ויום טוב הראשון של פסח ויו"ט של עצרת.

10 (תהלים ל, א) מזמור שיר חנכת הבית לדוד:

11 (במדבר ז, י) ונקריבו הנשאים את חנכת המזבח ביום הקמש אתו ונקריבו הנשאים את-קרבנם לפני המזבח:

12 (מדרש רבה בראשית פרשה ב, ד) ר"ש בן לקיש פתר קריא בגליות והארץ היתה תהו זה גלות בבל שנאמר (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו זה גלות מדי (אסתר ו) ויבהילו להביא את המן וחושד זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה שאין להם חקר כמו התהום מה התהום הזה אין לו חקר אף הרשעים

כן רוח אלהים מרחפת זה רוחו של מלך המשיח היאך מה דאת אמר (ישעיה יא) ונחה עליו רוח ה' באיון זכות ממשמשות ובאה המרחפת על פני המים בזכות התשובה שנמשלה כמים שנאמר (איכה ב) שפכי מים לבך.

13 (תהלים פח, ד) כי שבעה ברכות נפשי נחמי לשאול הגיעו:

14 (תהלים לא, יא) כי כלו ביגון חיי ושנותי באנחה קשל בעוני כחי ונצמתי עשור:

15 (שמות א, יד) וימרו את-חיייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל-עבדה בשדה את כל-עבדתם אשר-עבדו בהם בפרך:

16 (ירמיהו מו, כ) עגלה יפה פיה מצרים קרץ מצפון בא בא:

17 (שמות יד, לא) ויבא ישראל את-היז הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את-ה' ויאמינו ביהנה ובמשה עבדו:

18 (שמות יט, ה) ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ:

19 (שמות טו, ה) תהמות יבסיעו ירדו במצולת כמו אבן:

20 (מלכים א, ח) ויבאו הכהנים את-ארון ברית-ה' אל-מקומו אל-דביר הבית אל-קדש הקדשים אל-תחת כנפי הכרובים:

21 (שיר השירים א, ד) משכני אחרך נרוצה הביאני המלך חדכי נגילה ונשמחה בך נוכיחה דדך מינו מישרים אהבנו:

22 (איוב ג, כו) לא שלותי ולא-שקטתי ולא-נחתי ונבא רגז:

23 (ישעיה יד, ד) ונשאת המשל הזה על-מלך בבל ואמרת איד שבת נגש שבתה מדהכה:

24 (ירמיהו פרק ה, יט) והנה כי תאמרו תחת מה עשה ה' אלקינו לנו את כל אלה ואמרת אליהם כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נגר בארצכם בן תעבדו זרים בארץ לא לכם:

25 (תהלים ס, ה) הראיתה עמך קשה השקיתני יין תרעלה:

26 (שיר השירים ג, ד) כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחותי ולא ארפנו עד שהביאתני אל בית אמי ואל חדר הווכתי:

27 (זכריה ד, ה) ונעז ניאמר אלי לאמר זה דבר-ה' אל-זרבבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם-ברוחי אמר ה' צבאות:

28 (ירמיה כט, י) כי-כה אמר ה' כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם והקמתי עליכם את-דברי הטוב להשיב אתכם אל-המקום הזה:

ומנותר קנקנים, נעשה נס לשוננים<sup>45</sup>.  
בני בינה<sup>46</sup>, ימי שמונה, קבעו בשיר ורנים.  
חשף זרוע קדשך<sup>47</sup>, וקרב קץ<sup>48</sup> הישועה.  
נקם נקמת (דם) עבדיך<sup>49</sup>, מאמה הרשעה<sup>50</sup>.  
כי ארכה לנו<sup>51</sup> הישועה, ואין קץ<sup>52</sup> לימי הרעה<sup>53</sup>.  
דחה אדמון<sup>54</sup>, בצל צלמון<sup>55</sup>, הקם לנו רועים שבעה<sup>56</sup>.

כרות קומת ברוש<sup>29</sup>, בקש אנני בן המדתא<sup>31</sup>.  
ונהיתה לו לפח ולמוקש<sup>32</sup>, וגאולו נשבתה<sup>33</sup>.  
ראש ימיני<sup>34</sup> נשאת, ואויב<sup>35</sup> שמו מחית<sup>36</sup>.  
רב בני<sup>38</sup> וקניניו על העץ חלית<sup>39</sup>.  
יונים וקבצו עלי<sup>40</sup>, אזי בימי השמיים<sup>41</sup>.  
ופרצו<sup>42</sup> חומות מגדלי<sup>43</sup>, וטמאו כל השמיים<sup>44</sup>.

כסף. נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את עיר הקדש  
ובית הבחירה: ... אני חומה. חזקה באהבת דודי:

(ב"ב ח.) אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי  
כנסיות ובתי מדרשות.

44 (שבת כא.) מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה  
תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשננסו  
יונים להיכל טמאו כל השמיים שבהיכל וכשגברה מלכות בית  
חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה  
מונה בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד  
נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום  
ועשאוים ימים טובים בחלל והודאה.

45 (שיר השירים ב, א-ב) אני חבצלת השרון שושנת העמקים:  
כשושנה בין החוחים בן כנעני בין הבנות:

46 (יומא כו.) אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא  
דאתי משבט לוי או משבט יששכר לוי דכתיב יורו משפטך  
ליעקב יששכר דכתב (דהי"א יב, לג) ומבני יששכר יודעי בינה  
לעתים לדעת מה יעשה ישראל.

47 (ישעיהו נב, י) חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל  
אפסי ארץ את ושוועת אלקינו:

48 (דניאל ח, יט) ויאמר הנני מודיעך את אשר יהיה באחרית  
הנצם כי למועד קץ:

49 (דברים לב, מג) הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום (נקם) וישיב  
לצרייו וכפר אדמתו עמו:

50 (בראשית רבה ב, ד) על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה.

51 (בראשית כו, ח) ויהי כי-ארכו-לו שם הימים ונשקף אבימלך  
מלך פלשתים בעד הסלון וירא (נהג) יצחק מצחק את רבקה  
אשתו:

52 (ישעיה ט, ו) לנמרבה המשכה ולשלוש אינ-קץ על-כסא נוד  
ועל-ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד-  
עולם קנאת ה' צ-באות תעשה-זאת:

53 (קהלת יב, א) וזכר את-בוראית בימי בחרותיך עד אשר לא-  
יבאו ימי הקצה (הגיעו) שנים אשר תאמר אין-לי בהם חפץ:

54 (בראשית כה, כה) ויצא הראשון אדמוני כלו כאדרכת שער  
ויקראו שמו עשו:

55 (מסכת ברכות דף טו:) א"ר חמא ברבי חנינא כל הקורא ק"ש  
ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם שנאמר (תהלים סח, טו)  
בפרש ש-די מלכים בה תשלג בצלמון: אל תקרי בפרש אלא בפרש  
אל תקרי בצלמון אלא בצלמות:

56 (מכילת ד, ד) והנה זה שלום אשר כי יבוא בארצנו וכי ידרך  
בארמונותינו ונקמנו עליו שבעה רעים ושמנה נסיכי אדם:

29 (ישעיהו לו, כד) בנד עבדיך חרפת ה' ותאמר ברב רכבי אני  
עליתי מרום הרים ורכתי לבנון ואכרת קומת ארציו מבחר ברשיו  
ואבוא מרום קצו יער פרמלו:

30 (מגילה י:) תחת הנענוץ תחת המן הרשע שעשה עצמו ע"ז  
דכתיב ובכל הנענוצים ובכל הנהלולים יעלה ברוש זה מרדכי  
שנקרא ראש לכל הבשמים שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש מר  
דרור ומתרגמין מרי דכי.

31 (אסתר ג, א) אחר הדברים האלה גדל-המלך אסתר ושרת-  
המן בו-המדתא האנני וננשאהו ונשם את-כסאו מעל כל-השרים  
אשר אתו:

32 (תהלים סט, כג) יהי שלחנם לפניך לפח ולשלומים למוקש:  
(מגילה טו:) ת"ר מה ראתה אסתר שזימנה את המן ר"א

אומר פחים טמנה לו שנאמר יהי שלחנם לפניך לפח.

33 (יחזקאל לג, כח) ונתתי את-הארץ שקמה ומשמה ונשבת גאון  
ענה ושממו הכי וישראל מאין עובר:

34 (אסתר ב, ה) איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן  
אייר בן שמעי בן קיש איש ימיני:

35 (אסתר ז, ו) ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה והמן  
נבעת מלפני המלך והמלכה:

36 (תהלים ט, ו) נצרת גוים אבדת רשע שמם מחית לעולם נעד:

37 (שמות יז, ד) ויאמר ה' אל-משה כתב זאת זכרון בספר ושים  
באזני יהושע כי-מחה אמהה את-זכר עמלק מתחת השמים:

38 (אסתר ה, יא) וניספר להם המן את-קבוד עשרו ורב בניו ואת-  
כל-אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על-השרים ועבדי המלך:

39 (תפילת "על הניסים") ותלו אותו ואת בניו על העץ.

40 (יהושע י, ו) וישלחו אנשי-גבעון אל-יהושע אל-הממנה  
הגלגלה לאמר אל-תרחך ידך מעבדיך עלה אלינו מהרה (והושיעה  
לנו ונצרכו כי נקבצו אלינו כל-מלכי האמרי ישבי הקר:

41 (תהלים סח, לב) נאיתי חשמיים מני מצרים כוש תריץ נדי  
לאלקים:

42 (משנה מידות ב, ג) לפנים ממנו סורג גבוה י' טפחים ושלש-  
עשרה פרצות היו בו שפרצום מלכי יון-חורו וגדרום וגורו כנגדן  
י"ג השתחויות-לפנים.

43 (שיר השירים ח, ט-י) אם-חומה היא נבנה עליה טירת קסוף  
ואם-דלת היא נצור עליה לוח ארז: אני חומה ונשדי כמגדלות או  
הייתי בעיניו כמוצאת שלום:

(רש"י שם) אם חומה היא. אם תחזק באמונתה וביראתה  
להיות כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה רוצה לומר שלא  
תתחנן בם והם לא יבואו בה ולא תתפתה להם: נבנה עליה טירת

And it was, when the nations around about heard that the altar had been rebuilt and that the Temple had been re-dedicated as before, they were incensed. And they conspired to annihilate the descendants of Yaakov who were in their midst, and began putting Jews to death and killing them... And the nations that were in Gilad were gathered against Israel who were on their border, to wipe them out, and they fled to the fortress of Datima... And they put about a thousand men to death there... They gathered against them from Acre and from Tyre and from Sidon, and the entire Galilee of the gentiles, to wipe us out... (Chashmonaim 1:5)

The situation, both in Eretz Yisrael and outside of the land, was very difficult. The war continued. Four of Matityahu's sons were killed in battle. It was hard for them to exercise sovereignty.

The reason for this is clear, as we find in the Rambam's ruling that *kohanim* may not rule as kings. Their "realm" is limited to the priesthood alone. Moreover, there is an established principle: "Anyone who claims, 'I am a descendant of the Chashmonaim,' is known with certainty to be a slave, for none of them remained other than one child, and he perished" (*Bava Batra 3b*).

a-Yehuda Amital

הירים נקבצו עלי \* אזי בימי השמנים \* ופרצו חומות  
מגדלי \* וטמאו כל השמנים \* ומגוחר בקנקנים \* געשה  
גם לשושנים \* בני \* בינה \* ימי שמונה \* קבעו שיר  
ורננים :

S. Idar Heyon Lev  
1845

למטה פיימי מהחזקו כדיוחן  
כהן גדול השמונאי וכניו  
כשעמדה מלכות אנשיכום  
הרשעה על עמך ישראל

Yevanim was a particularly loaded term in Russia (for historical purposes this includes regions outside of Russia proper, like Ukraine), because Jews called the non-Jews Yevanim. They did so because many Ukrainians were of the Ukrainian Greek Catholic Church (the Russian Orthodox Church is an Eastern Orthodox Church and in that way 'related' to Greece as well). It is for this reason that Hanover called his account of the Khmelnitzky massacres Yeven Metzula, and refers to the Cossacks as yevanim -

on themanline.blogspot.com

**ואיתא** במסכת מדות (פרק ב' משנה ג') לפנים ממנו סורג גבוה עשרה טפחים ושלוש עשרה פרצות היו שם שפרצום מלכי יון. חזרו וגדרום וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחויות. ופירש שם הר"ע מברטנורה, כשמגיע כנגד כל פרצה ופרצה משתחוה ומודה על אבדן מלכות יון. וענין הסורג מבואר בתוס' יום טוב שם שנבנה כדי לתת מקום והבדל בין עובדי כוכבים הנכנסים להתפלל בבית ה' ובין ישראל, ע"ש. והרי פשוט הוא ש"יג הפרצות שפרצו בסורג לא עשאו לשם כיבוש הבית כי לזה לא הוצרכו לפרוץ בחומה שאין גובהה כי אם עשרה טפחים, אלא דעשו כן כדי להראות לעין כל מחשבתם הטמאה להרוס כל הבדלה בין ישראל לעמים להיותם מעורבים לגמרי בלי שום מחיצה המפסקת. ויגזרו כנגדם י"ג השתחויות" כי במצבם זה לא די בבנין הנחרסות ובסתירת הפרצות לבד, אלא צריכים לעשות פעולה המחזקת את הכרת טובת ההבדל בין ישראל לעמים. ולכן תקנו חכמי הדור ההוא שכל פעם שיקיפו בעזרה יקיימו החשתחויות האלו להודות לה' על מפלת מלכות יון וכדי שזכרו תמיד את גודל הסכנה הטמונה בשכחת ההבדלה בין ישראל לעמים.

Matnas Chaim, R. Matityahu Solomon

6

שְׁנֵית יָרֵךְ הוֹסַפְתָּ / מִשְׁאֹל דָּלִית יְדִידִים  
 אֹר אֶרֶצְךָ וְרַחֲמֶךָ / עֲנֵפִי מִתַּת וּמִגְדִּים  
 קוֹרְאִים לָךְ וּמוֹדִים / הִלֵּל גּוֹמְרִים שְׁמֹךְ מִיְּחִידִים  
 מִיָּמֵי יִשְׁעֵי / מַעֲזוֹ סִלְעֵי / הִבְעִיר כְּנֶגֶה לַפִּיִּדִים

Dr. Ari Shulman  
 Rabbi Yitzchak Etshulam

You reached out Your hand a second time / from the depths you drew up your beloved ones  
 To shine Your light upon your land / Giving us branches and sweet fruits  
 We call to You with thanksgiving / we recite the Hallel and declare the oneness of Your name  
 The waters of our salvation / our Rock, our protector / has lit a flame like the light of torches

ביאור

- 1 שְׁנֵית יָרֵךְ הוֹסַפְתָּ: על פי ההפטרה ליום העצמאות: יוסיף אדני שְׁנֵית יָרֵךְ לַקְנוֹת אֶת שְׂאֵר עַמִּי (יש' יא, יא). מִשְׁאֹל דָּלִית: על פי מזמורה של חנוכה: 'אֲדוֹמֶמְךָ י' כִּי דְלִיתָנִי... הֶעֱלִית מִן שְׂאֵל נַפְשִׁי (תה' ל, ב-ד). יְדִידִים: עַם יִשְׂרָאֵל.
- 2 אֹר אֶרֶצְךָ וְרַחֲמֶךָ: על פי יש' ס, א: 'כִּי בָא אֹרֶךְ וּכְבוֹד י' עֲלֶיךָ וְרַחֲמֶיךָ; וְרוֹמֹזוֹ לְאֹר הַנְּרוֹת. עֲנֵפִי מִתַּת וּמִגְדִּים: מְסִימֵנִי הַגְּאוּלָּה עַל פִּי יִחְזַקְאֵל לוֹ, תִּן עֲנַפְכֶם תַּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל, וּבִרְכוּךְ הַמַּטְפֹּרִי, וְיִדְוֹת הָאֹר עַל הָאָרֶץ בְּצִלְעֵית הָרֵאשׁוֹנָה מִבֵּינָה לִידֵי פְרִידֹת הָאָרֶץ וְצִמְיֻדָתָהּ.
- 3 קוֹרְאִים לָךְ וּמוֹדִים: על פי ההפטרה של יום העצמאות: 'הִדְדוּ לִי קְרָאוּ בִשְׁמִי (יש' יב).
- 4 יִשְׁעֵי... הִבְעִיר כְּנֶגֶה לַמִּידִים: על פי נְבוֹאָת הַנְּחֻמָּה בִּישְׁעֵיהֶם סָב: 'לִמְעַן צִיּוֹן לֹא אֲחֻשָּׁה... עַד יֵצֵא כְּנֶגֶה צְדָקָה וִישׁוּעָתָה כְּלָפִיד יִבְעֵר, וְשׁוֹב רֹמֶזוֹ לְאֹר הַנְּרוֹת. הַצִּדִּיק 'מִיָּמֵי יִשְׁעֵי עַל פִּי הַהֶפְטָרָה שֶׁל יוֹם הָעֲצִמָּאוֹת: 'שְׂאֵבְתֶּם מִים בְּשִׁשׁוֹן מִמַּעֲיֵנִי הַיִּשׁוּעָה' (יש' יב, ג). 'מַעֲזוֹ סִלְעֵי' הוּא כִּנּוֹי לְהַקְבִּיָּה עַל דֶּרֶךְ פְּתִיחַת הַשִּׁיר ('מַעֲזוֹ צוּר'; וְהַשׁוּחָה תִּהְיֶה יָד, ג). וְשִׁיעוֹר הַמִּצְרִי: הַקְבִּיָּה גִילָה אֶת יִשְׁרָאֵל לְעֵין-כָּל.

7

God delays the inauguration of the *Mishkan* from Kislev to Nissan to ensure that the induction of redemption would occur within the first month of redemption. He "reminds" Kislev that it will play a pivotal role in Jewish history - not in redemptive history, but in our survival as a nation. As exile begins to loom, a final miracle had to occur to energize the nation and lend it the confidence to survive the harsh road ahead. One might claim that the miracle of Chanuka was the last stop on the road to exile, the final moment in which God performed a national miracle reminiscent of its days of glory. Kislev is eminently suited for this dedication of *galut* and its unique history. Located at the commencement of winter, it launches the winter of Jewish history and the desperate commitment that was demanded. Each stage of Jewish history is unveiled by a dedication of the *Mikdash*; the redemptive period commences during the month of Nissan, while the Diaspora era begins in Kislev.

In many ways, Chanuka's implication is more sober. It ignores the experience of redemption and takes no notice of the issue of our election and its implications for the land of Israel and the *Mikdash*. Soon after the miracle of Chanuka, the land would be conquered and the *Mikdash* compromised. The miracles do not occur amidst the backdrop of exile or on the doorstep of return; instead, the miracles spotlight the capacity of our tradition to fend off hostile efforts to overpower its ideals. Chanuka serves as a premonition of the long *galut* in which the Jewish ideal would constantly be challenged by ever-evolving systems. Only through our capacity for *mesirut nefesh* have we been able to fend off these attacks and sustain the integrity of our tradition. The genesis of this mass *mesirut nefesh* occurred during the drama of Chanuka.

R' Moshe Taragin